

Рудакевич О. М., доктор політичних наук,
професор Тернопільського національного
економічного університету

ПОЛІТИЧНІ СУБКУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Українська політична культура є фрагментарною. Аналіз програмних засад впливових політичних партій, підтримки партій і блоків на виборах та даних соціологічних досліджень [1; 3] дозволив зробити висновок про те, що, крім офіційно задекларованої (ідеальної) політичної культури та політичної культури правлячого режиму, в сучасному українському суспільстві функціонує ряд політичних субкультур екстериторіального характеру: національно-демократична, національно-радикальна (націоналістична), субкультура українських росіян та інерційна комуно-більшовицька культура. Крім цього існують субкультури регіонального типу: східно- і західноукраїнська політичні субкультури. Виділення, поруч з ідеальною офіційною культурою, реально діючої політичної культури правлячої сили, пов'язано з тим, що, на політичну поведінку владної еліти істотно впливає ідеологія та програмні засади правлячої партії. Так, за президентства В. Ющенка по-своєму діяли в рамках Конституції України «помаранчеві» сили, і по-своєму – Партія регіонів і її прихильники під проводом В. Януковича.

Розглянемо базові цінності та ідеї основних субкультур сучасного українського суспільства. При цьому наголос зробимо на характеристиці національної ідеї як базового компонента політичної культури. Мова йде про ставлення носіїв тієї чи іншої політичної культури до процесів формування модерної української нації. Це орієнтація на розбудову та утвердження в суверенній українській державі одного з таких бажаних різновидів національних спільнот: а) української етнічної нації; б) політичної нації в Україні в якій вирішальну роль відіграє інститут громадянства, а не етнічність; в) змішаного типу нації, яка поєднує ознаки етнічної та політичної націй; г) іншого різновиду національних утворень.

Українська національно-демократична політична культура є однією з найвпливовіших і такою, що активно розширяє коло своїх носіїв. У її основі – українська національно-демократична ідеологія, яка поєднує національну ідею із засадами демократичного врядування, визнаними в світі правами і свободами людини й громадянина. Творці та носії національно-демократичної культури орієнтуються на етнополітичну модель модерної української нації, демократичну, правову, соціальну та національну державу, українську мову та українські національні символи як державні. Засадничими також є повага до мови і культури національних меншин, толерантне

ставлення до різних політико-ідеологічних доктрин, об'єднань і течій, релігійних вірувань та конфесій, орієнтація на входження у європейські та євроатлантичні структури. Носіями цієї політичної культури є українці із сформованою національною ідентичністю та демократичними орієнтаціями, представники національних меншин, які підтримують цінності української національної демократії. Найвпливовішими носіями цієї культури нині є такі правоцентриські політичні партії: Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», Народний Рух України, Українська народна партія, Партія «За Україну!», Партія Реформи і Порядок, Українська республіканська партія «Собор», Європейська партія, Політична партія Віталія Кличка «УДАР» та ін.

Українська національно-радикальна (націоналістична) політична культура має відносно невелике коло носіїв, але в умовах перманентної суспільної кризи та загострення проблем розбудови української національної держави це коло динамічно розширюється. Базовими цінностями цієї культури є українська етнічна нація та українська національна держава, українська мова і культура, національний суверенітет. Високо цінується відповідальність громадян за долю нації і держави, патріотизм, героїзм, жертвовність на благо Батьківщини. Культивується також орієнтація на власні сили та наполегливість у відстоювання національних інтересів, радикальні методи вирішення назрілих проблем і завдань національного будівництва. Суб'єктами й носіями цієї культури декларується повага до громадянських, культурних та інших прав і свобод людини й громадянина будь-якої національності за умови визнання ними національного характеру української держави. Носіями українського націоналізму є особи з високим рівнем національної самосвідомості, колишні активні борці за незалежність України та їх нащадки. Свідомо та цілеспрямовано цю культуру підтримують і розвивають такі партії й громадські організації, як Всеукраїнське об'єднання «Свобода», Конгрес Українських Націоналістів, Організація українських націоналістів, Українська Національна Асамблея, ВО «Тризуб» та ін.

Політична субкультура українських росіян виражає потреби й інтереси російської національної меншини та представників інших національностей, які базують свою життєдіяльність на російській мові й культурі. Оскільки переважна більшість росіян, інших російськомовних жителів України голосували за суверенну українську державу і нині визнають конституційні засади існуючого суспільного й державного ладу, їх культура не має характеру контркультури. Ця політична субкультура українського суспільства характеризується такими специфічними рисами: орієнтація на розбудову в Україні політичної нації, підтримка ідеї україно-російської

державної двомовності, подвійного громадянства, федеративного державного устрою, стратегічного союзу України з Російською Федерацією.

На погляд одного з провідних вітчизняних етнополітологів О. Майбороди, «російський націоналізм в Україні» характеризується проявами як російського політичного націоналізму, так і російського етнонаціоналізму. Другий різновид мало чим відрізняється від націоналізму етнічних меншин в інших країнах «за такими ознаками, як обстоювання ідентичності групи, речником якої він є, запобігання загрози асиміляції, захист інтересів групи, організаційне згуртування етнічної групи» [2, с. 25]. Він культивується такими російськими національно-культурними об'єднаннями, як Українське товариство російської культури «Русь», Пушкінське товариство України, Конгрес російських общин України та ін.

Політичний російський націоналізм, крім етнокультурних проблем, ставить завдання домогтися утвердження стратегічного союзу України з Російською Федерацією, а в перспективі – утворення союзної держави «трьох братніх слов'янських народів: Росії, України і Білорусі». Він інституціоналізується в трьох різновидах політичних партій: слов'янських, комуністичних та ліберальних [2, с. 17–24].

Найбільш впливовими проросійськими політичними партіями в Україні є партії ліберального спрямування – Партія регіонів, Партія Н. Королевської «Україна – вперед!», Ліберальна партія України, Партія пенсіонерів України, ВО «Громада» та ін., а також комуністичні (соціалістичні) партії – Комуністична партія України, Прогресивна соціалістична партія України, Соціалістична партія України. Саме проросійські гасла та обіцянки забезпечують так звані «лібералам» і «комуністам» найбільшу прихильність на президентських, парламентських та місцевих виборах в незалежній Україні. До «слов'янських» проросійських партій належать: Партія «Руський блок», Партія «Союз», Слов'янська партія та ін.

Інерційна комуно-більшовицька політична культура в суверенній Україні поєднує ознаки субкультури та контркультури. Ця культура, хоч і не трансформувалася за двадцять років незалежності України в націонал-комуністичну, але формально є лояльною до існуючого в Україні суспільно-політичного ладу.

Контркультурний характер комуно-більшовицької культури проявляється в тому, що її носії відкидають українську національну ідею як непродуктивну. В основі державного і національного будівництва, на погляд її носіїв, має бути покладений принцип пролетарського інтернаціоналізму на основі якого сформується т. зв. «соціалістична нація». Однак, як показує досвід Радянського Союзу та сучасна діяльність комуністів в Україні, за

гаслом пролетарського інтернаціоналізму приховується російська імперська ідея та російські національні інтереси. Комуністи не визнають українські національні символи як державні, оскільки вважають їх «буржуазними», наполягають на утвердженні україно-російської державної двомовності, ратують за відновлення союзу колишніх радянських республік тощо. Однак комуністичні цінності та ідеали в реальному політичному житті все більше відходять у минуле, трансформуючись в соціал-демократичні, а то й відверто ліберальні засади суспільного життя, хоч на словах декларується вірність ортодоксальному марксизму-ленінізму й політичним традиціям СРСР.

Дані соціологічних досліджень дають підстави виділяти, крім екстериторіальних політичних субкультур, два територіальні політико-культурні утворення: східноукраїнську та західноукраїнську субкультури. Це пов'язано з тим, що істотно різною є питома вага екстериторіальних субкультур у цих регіонах країни та їх демократичний потенціал. На Сході і Півдні України домінують політична культура українських росіян та інерційна комуно-більшовицька субкультура, а на Заході – українська національно-демократична та національно-радикальна субкультури. Особливий характер і зміст цих політичних субкультур яскраво проявляється на президентських та парламентських виборах. Так, на виборах до Верховної Ради України в 2012 р. у Донецькій області 65,09 % виборців проголосувала за Партію регіонів, 18,85 – за КПУ, 5,26 % – за ВО «Батьківщина», 4,71 % – за «Удар» і 1,20 % – за ВО «Свободу»; тоді ж у Львівській області ці партії отримали відповідно 4,70; 1,99; 36,48; 14,46; 38,02 процента голосів [1].

1. Вибори до Верховної Ради. Результати голосування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vr.ukrinform.ua/voting-results/ukraine-total>

2. Майборода О. Російський націоналізм в Україні (1991–1998 pp.) / О. Майборода. – К.: Центр досліджень національної безпеки при Національному університеті «Києво-Могилянська академія», 1999. – 28 с.

3. Українське суспільство. Двадцять років незалежності. Соціологічний моніторинг: У 2-х т. Том 2. Талиці і графіки / За ред. д.е.н. В. Ворони, д.соц.н. М. Шульги. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2011. – 480 с.

Рудакевич О. М. Політичні субкультури українського суспільства / О. М. Рудакевич // Актуальні проблеми сучасної філософії та науки у глобалізованому світі. Зб. наук. праць за заг. ред. професора П. Ю. Сауха. – Житомир, Вид-во ФОП Євгенюк О. О., 2014 р. – С. 38–42.